

MAGYARORSZÁG ÉS ERDÉLY

KÉPEK BEN.

I. KÖTET.

KIADJÁK ÉS SZERKESZTIK:

KUBINYI FERENCZ és VAHOT IMRE.

PEST, 1853.

EMICH GUSZTÁV KÖNYVNYOMDÁJA.

azt vélték, hogy a sárkány rend Némethonban keletkezett.

A fönemlített alapítványlevél szövegét ezen adományozó levéllel (collationales) egybevetve, világos, hogy a sz. György vértanú vitézei társaságát illető szabályok okleveléből, változtatva sok vétetett által.

Melyek voltak pedig a király- és királynóhoz esküvel kötelezett lovagok elsőbbségei, köte-

zetetési és szokásai, mind az alapító, mind az adományozó levél világosan eládjja.

Végre megjegyzendőnek tartjuk, hogy azok, mik az irhártyán vagy bőrlapon (pergamen) kivödve hiányzanak, *) részint a szavak fogyatéki-
ból, részint az értelemről állítottak helyre, és dőlt betűkkel nyomattak; a hézagok, mik bé nem töltethettek, pontokkal .... jegyöztetvén, az irmodor (orthographia) is megtartatván.

A BEREMENDI MÉSZKÉPLET, ÉS AZ ABBANI CSONTTORLAT.

— KUBINYI FERENCZTŐL. —

Az ásványtömeget, melyből a föld külső hártája áll, a geologok két fő-osztályba sorozzák.

Az első osztályba számítandók a réteges képletek, mik bizonyos rendszerint egymáson fekszenek, többnyire egyféle ásványokból állanak és egyszerű természetűek. Ilyen a főveny, agyag- mész-
kő, mindenféle torlatok stb. Az efféle kötömegek táblákra osztvák, melyek párhuzamosan (parallel) állanak egymáshoz, gyakran nagy kiterjedésűek, víz általi csöndes letételek által származtak, következőleg neptunicus eredetűek. Igazolják ez állítást a tárgyalt képletekben előforduló organikus testek maradványai is u. m. kagylók, növények, halak, rákok, koralok, emlősök és más, részint most is élő részint már kihalt állatok csontvázai.

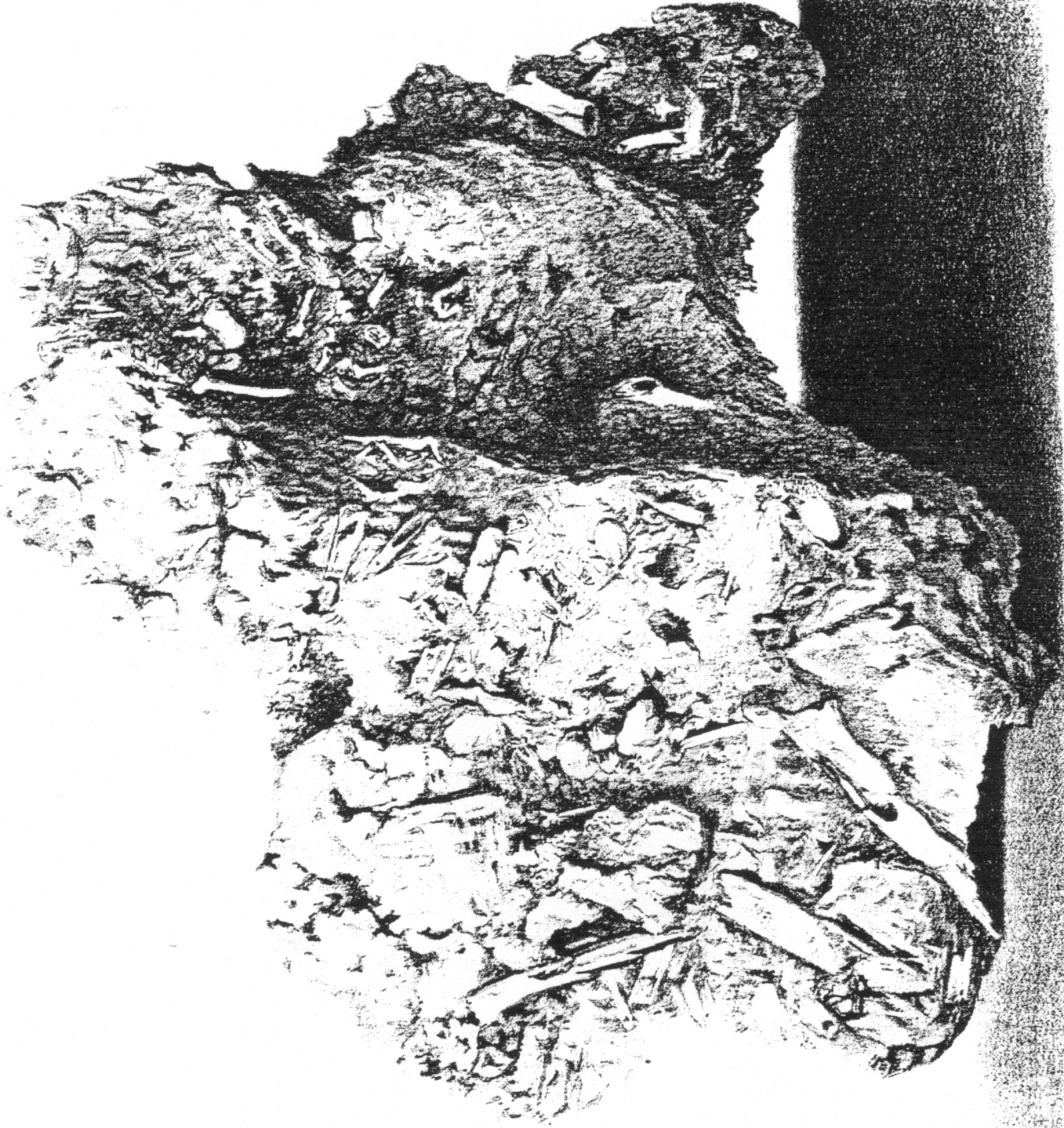
A második osztályba sorozandók a tömeges rétegtelen képletek, mint a: granit, porphyr, syenit, zöldporphyr, serpentin stb. Ezek, noha olykor tábla- vagy koczkaként elkülönöznék, de rétegenként soha nem fordulnak elé, jegeczes alkotásuk és többnemű ásványokból állanak; tűzfolyadéként a föld belsejéből a földterülete felé emelkedvén azon keresztül törtek, külvegöt érve lassankénti kihülés által egyes tömegekké váltak. Ezen rétegtelen

tömegekben organikus testek maradványi nem léteznek ugyan, hanem különböző ásványok és érczek nagy mennyiségben és tükéletes jegeczekben talátnak. A jelenleg működő tűzokádó hegyek belsejéből tűzes folyadékként feltóduló képletek származásáról bizton következtethető, miként a rétegtelen ásványtömegek tűz által származtak és ezért plutonikus képleteknek neveztetnek.

Az első osztályba sorozandó a Baranya megyében, Lippe Schaumburg herczeg dárdai uradalmának Beremend helysége határában talátnak mész-
képlet, mely leginkább a falu fölötti kőbányában szemlélnélhető. Ezen kőbánya a Dráva felé elnyuló baranyamegyei mészképletnek egyik végpontja csekély magosságú hegyoldalban délkeletnek fekszik, alsó és felső kőbányából áll.

Az alsó délnyugotnak fekvő kőbányában igen szép spatumok, csepegő kövek, magában a mész-
kőben pedig egykor élő állatok, alkalmasint csigatöredékek talátnak, melyekről azonban mint tökéletlen egyes töredékekről az állat alakját és ne-

*) Ez az eredeti latin oklevelet illeti, általunk is utánözva.

Fisvási úti múzeum kőrajza.

Ábr. Frank. M. Pálos 1859.

A BEREMENDI CSONTORLAT,

(Baranyában.)

vét meghatározni eddigelé nem sikerült. A kőbányai mésztömeg felülről egész a bánya fenekéig lenyúló számos hasadékokból kisebb nagyobb üregekből áll, melyek mész-spatumokkal töltvék.

A felső kőbányában, mely délkeletnek fekszik, szinte számos, és felülről lefelé a kőbánya talapzataig, mely egy mészrétegből áll és a mely délkelettől éjszak-nyugatnak 11 foknyi esésű, terjedő hasadékok és nyílások találtak. Ezen kőbánya szélessége mintegy 25 öl, hossza pedig 49 öl kiterjedésű, fél holdat képez; legmagasabb fala mintegy 8 öl magassága. Mind a két bányában létező hasadékok, nyílások, üregek, vagy emelés vagy pedig földrengés alkalmával származhattak, az azokban nagy számmal találtató spatumok és csepegő kövek a nyílásokon leszivárgó esővíz által képezettek. Legnevezetesebb ezen hasadékokban előforduló nagyobb kisebb emlősök, békák, kigyók, gyíkok egyes csontjai. A csontok egyes töredékekben, gyakran ép állapotban elkülönözve, olykor más anyaggal összeforrvá szemlélhetők. A hasadékok és nyílásokon kívül, melyek egész a szirt felső területéig terjednek, magában a mészkőben egyes csontokat, vagy csonttorlatokat nem találni. A mészkőben találtató spatumok, csepkövek, csonttorlatok egybe vagynak ugyan forrvá az anyamészkővel, de mindeniknek határa tökéletesen kivehető, következőleg új képletekhöz számítandók, melyek jelönlég is folyvást származnak, annyival inkább, mivel a csonttorlatban előforduló csontok most élő állatok csontjaival sok tekintetben mőgegyeznek.

Némely csontbarlangok és csonttorlatok a legújabb képletekhöz számítandók. Földrengés következtében a sziklában hasadások származtak, főlemelt ásványtömegek szétrepedöztek, azokban szinte nyílások támadtak. Az eképen származott repedések az azokon lezuhanó víz és gáz által megtáglattak. Morea szigetén találtató mészkőbarlangok, víz által iszappal és kődarabokkal betöltetnek, nyáron által miután a víz leapadt, azokban rókák és más állatok tanyáznak, eledelöket ott emésztvén. Az állatok csontjai veres iszapos vastartalmu földdel, olykor embercsontokkal is összekeverve találtak. Ugyanezt tapasztalni a régibb idejű csontbarlangokban is.

Több barlangok fenekét és az abban találtató csontokkal telt iszapos üledéket gyakran stalagmit réteg szokta fedni, a barlang boltozatától pedig új származásu csepkövek függnek. Jelönlég élő álla-

tok esnek bé a nyílásokba, melyeknek csontjai veres földrészekből álló czémenttel fornak össze. Hasonló csonttorlatok a gibraltári, nizzai, és szardíniai szirtokban találtak.

Ilyeténképen származhatott a Beszterczebánya szomszédságában lévő, úgynevezett tufnai, leginkább ursus speleusból, egyes mészkődarabokból, stalagmitből álló több lábnyi vastagsága és néhány öl kiterjedésű, következőleg nagyszerű, oly kemény anyaggá összefort csonttorlat, melyből csupán vasrudak és egyéb vasszerek segélyével lehetett az egyes koponyákat és csontokat kifejteni. Magam is birtam egykori gyűjteményemben egy különös szépségű, jelönlétemben nagy bajjal kifejett csonttorlatot, mely egy ursus speleus-koponyából, egész lábszárból és egyéb csontdarabokból mészkő- és stalagmit-részekből állott. A tufnai csonttorlat származására nézve minden esetre régibb a fent elősorolt csonttorlatoknál, miután az abban előforduló ursus speleus egy már elenyészett állatfajhoz számítandó.

A beremendi kőbánya hasadékaiban találtató csontok felülről jutottak azokba, — kivált az apróbb emlősök, melyeknek csontjai nagy számmal fordulnak elé, netalán a szikla tetején tanyázó baglyok és más ragadozó madarak és állatok eledelöl szolgálta, melyeknek csontjai leginkább az esővíz által mostani helyökre lesodortatván, részint magán-tömegekben, részint spatummal befoglalva gyakran mészkővel összeolvadva és tömöttebb minemőségű tömeget képezve, találtak. Az eddig felfödözött csontok, állkapczák, csigolyák és egyéb csonttöredékek csupán ezen úgynevezett felső kőbányában fordulnak elé, ennek szomszédságában lévő fent érintett alsó kőbányában hasonló csontokra és csonttorlatokra nem találni.

Az eddig felfödözött csonttorlatok véleményem szerint nem egykoruak azon mészkővel, melyben találtak. Azonkivül hogy ezen mészkőben a hasadékok és nyílások, a mint fölebb érintém, földrengés, rendkivüli rázkódtatás vagy emelés által idéztettek elé. Az efféle mészkő, természeténél fogva is számos hasadékokból és elválásokból szokott állani, esővíz közbejöttével időről időre későbbi vagy is új képlet származik. Így származtak időről időre az érintett hasadékokban előforduló csonttorlatok, melyek sokkal későbbi vagy is fiatalabb származásuak magánál az anyagkőnél és mészképletnél, melyben találtak, sőt maga a csonttorlat is nem

Cegek. Annak alkotása időszakonként történt, valamint ez általunk a helyszínén a kőbányából kifejlesztett, jelölve a magyar nemz. muzeumban létező példányokból kitetszik. A muzeumban létező példányok közül leginkább két példányra figyelmeztetjük a t. olvasó közönséget.

Az egyik példány ábrázolja a kőbányában előforduló képleteket egygyé forrva, ezen példányon észrevehető a következő képletek:

1-ör. A sötét hamuszínű anyamész, melyből a beremendi mészkeplet áll, és a melyben a mészspatiumok és csonttorlatok fordulnak elő.

2-ör. Sötét-vere színű egyes csigolyákból álló legrégebb csonttorlat.

3-ör. Esővíz általi letételekből időről időre származott és csermely folyásához hasonló csepke (Kalksinter), mely az anyakővel nem folyt egybe, hanem azzal összeforrt.

4-er. Az érintett torlatnál fiatalabb halvány-vere színű csonttorlat, mely leginkább apró csigolyákból, az anyamészkből letöredezett egyes mészdarabokból áll.

5-ör. A legnevezetesebb és legfiatalabb sárgaszínű csonttorlat szemléltető, sárga színe az abban nagy mennyiségben találtató sárga agyagtól, mely az esővíz által sodortatott mostani helyére, származik. Ezen torlat lágyabb vagy keményebb minőségű, a mennyiben tudillik arra a víz általi mészletételek kisebb vagy nagyobb befolyással voltak. Ezen anyagu torlatban fordulnak elő a legkétebb csontrészek, vagy egyes darabokban, vagy egy tömeggé összeforrt állapotban. Ilyen, az e cikkhöz mellékelt képen látható csonttorlat. Ebben

az egyes állkapczák, lábszárcsontok, fogak, csigolyák, tökéletesen kivehetőek, az egész tömeg valóságos csonttorlatot képez (Knochen-Breccie), ritka szépségű muzeumi példány (Kabinet-Stück.)

A többször érintett kőbányák technikai tekintetben is igen nevezetesebbek, fölöttébb jól megvédettek, az uradalomnak nagy pénzösszeget, évenként tízezer pengő forintot hajtanak. A mésznek pozsonyi méreje helyben 48 pengő krajczáron árultatik. Utakra, épületekre elfogy mintegy 600 kubik öl, mészégetésre 1300 kub. ölet fordítanak. Évenként 12,000 pozs. mérő meszet adnak el. A csepényi cukorgyárat is ezen mészszel látják el. A kőfejtéshöz évenként mintegy 4 mázsa puskapor szükséges. Három kemenczében égetnek meszet, egy-egy kemenczéből 450 pozs. mérőtől kezdve 500 pozs. mérőig kerül ki. Egy kubik öl mész kiégetésére 3 bécsi öl fa kivántatik. Ezen kemenczéből kikerülő mész az eszéki fortificatio által is a legjobbnak és várépítésre legalkalmasbnak találtatott. A mészbeoltásakor az illető mészégetők nagy vigyázatot követnek; az oltásnak bizonyos időszakonként kell végbe menni. Egy pozs. mérő kiégetett mészre rendszeren 10 akó vizet használnak.

A mésztorlatban találtató állatok csontmaradványinak meghatározását és leírását illetőleg, szives vala az e részbeni szép feladatu munkát az állattannak egyik kitünő bajnoka, a beremendi kirándulásakor a természet-tudományi társulat részéről kiküldetésünknel fogva is a helyszínén nagy fáradtsággal működött uti társam, tisztelt barátom, Petényi Salamon, muzeumi ör, felvállalni, és szakértőleg teljesíteni.